

עורכת ראשית: ד"ר אירית בק. עורכת משנה: ענבל בן יהודה

כרך 1, גיליון מס' 5, 22 ליולי 2015

מוחמדו בוחרי ועתידה של ניגריה: מבט בוחן על הבחירות לנשיאות

נורית השמשוני-יפה

ה-28 למרץ 2015, יום הבחירות, היה ליום חגה של הדמוקרטיה ותחושת הלאומיות בניגריה. הגנרל בדימוס ומנהיגה הצבאי של ניגריה בין השנים 1985-1983, מוחמדו בוחרי (Muhammadu Buhari) הביס את נשיא המדינה המכהן גודלאק ג'ונתן (Goodluck Jonathan) והוביל את מפלגתו, All Progressives Congress (APC), לניצחון בבחירות. משקיפים בינלאומיים ציינו כי הבחירות התנהלו באורח תקין, מנהיגי העולם כולו הביעו תמיכה בבחירות ונדמה כי שנים רבות ניגריה לא נהנתה ממעמד בינלאומי חיובי כל כך.

על פניו, בחירתו של מנהיג צבאי לשעבר כנשיא המדינה מעלה ספקות באשר ליכולתו לנהל את המדינה באורח דמוקרטי, ואת החשש שישוב לניהול רודני של המדינה. מבט בוחן על ההיסטוריה האישית והפוליטית של בוחרי בן ה-73, לצד מבט על ההתרחשויות והסוגיות שעל סדר יומה הנוכחי של ניגריה, מבהירים את משמעות הבחירות האחרונות ומחדדים את ההשערות בנוגע לעתידה הדמוקרטי של ניגריה.

מאמר זה יבחן את קשרי הצבא והפוליטיקה בניגריה ואת מנהיגותו של בוחרי בעברו הצבאי ובהווה האזרחי. בנוסף, יידרש המאמר לסוגיית הבחירות כאירוע דמוקרטי ולדפוסי ההצבעה של אזרחי ניגריה, הטומנים בחובם סממנים של שינוי. לאור זאת, המאמר ינסה לענות על השאלה האם תפקודו של בוחרי כמנהיג צבאי בעבר מלמדת על תפקידו כמנהיגה הדמוקרטי החדש של ניגריה.

בוחרי כמנהיג צבאי

ההיסטוריה של ניגריה, שקיבלה את עצמאותה מבריטניה ב-1960, היא בעלת עבר של הפיכות צבאיות ושל מעורבות הצבא בפוליטיקה. עד לכינונה של הרפובליקה הרביעית ב-1999 היא ידעה שלוש תקופות של משטרים צבאיים: בין 1966-1979, בין 1983-1993 ובין 1993-1999.

ב-31 לדצמבר 1983, נסתם הגולל על הרפובליקה השנייה של ניגריה, עם עלייתו לשלטון של האלוף מוחמדו בוחרי בהפיכה צבאית. עלייתו של המנהיג הצבאי החמישי במספר ביטאה את אי שביעות רצון הציבור

מהפוליטיקה הניגרית ומן המנהיגות הקודמת, והייתה לשיאה של מחאה פוליטית בהנהגת הצבא, אשר הציבה את הצבא ואנשיו כאפשרות לישועה פוליטית.

בוחר החל את הקריירה הצבאית שלו עם ראשית ימיה של ניגריה העצמאית, והוא מלווה את הפוליטיקה של ניגריה מאז עצמאותה. כאחד ממנהיגי ההפיכה הצבאית, מונה בוחר לראש המדינה. הייתה זו הפעם הראשונה שבה הופיע כשחקן ראשי בזירה הפוליטית. להופעה זו קדמו מספר 'תפקידי משנה': בהיותו סגן צעיר השתתף בהפיכה הצבאית הראשונה בניגריה, שש שנים לאחר קבלת העצמאות, שהונהגה על ידי ג'ונסון אגוויי אירונוסי (Johnson Aguiyi Ironsi), וב-1978 היה חבר במועצה הצבאית העליונה ושר בממשלת אולוסגון אובסאנג'ו (Olusegun Obasanjo).

עם תפיסתו את השלטון, היה על בוחר להתמודד עם המשבר הכלכלי החמור שפקד את ניגריה ואת מרבית מדינות אפריקה בשנות השמונים. בתקופת כהונתו הקצרה ניכר עיסוק רב בסוגיית ההיענות או הסירוב לתנאים הכלכליים של התכניות לייצוב כלכלי, שהוצבו בפני מדינות היבשת על ידי קרן המטבע הבינלאומית. קבלת התכנית הייתה פתח להמשך תמיכה וסיוע כלכלי של גופים בינלאומיים כגון קרן המטבע והבנק העולמי.

בוחר סירב לקבל את ההתניות החיצוניות והעדיף להדגיש את עצמאותה הכלכלית של ניגריה, אך נקט צעדים כלכליים נוקשים. בתחום ההגנה על זכויות אדם ואזרח הייתה מדיניותו שנויה במחלוקת וזכתה לביקורת מרובה. מחד, הוא הוגדר כמנהיג לא מושחת, שיזם תכניות למאבק בשחיתות ובאי-הסדר הפוליטי תחת הכותרת (WAI) War Against Indiscipline. מאידך, דרכי הענישה והטיפול בפקידים שסרחו כללו ענישה פיזית וגבלו בהשפלה.

תקופת שלטונו של בוחר התאפיינה ביחס נוקשה ונקיטת צעדים סותרים, והאהדה הרבה שהובעה ברחובות הערים הגדולות עם עלייתו לשלטון לא נמשכה לאורך זמן. ב-17 לאוגוסט 1985 הופלה ממשלתו בהפיכת נגד, שבראשה עמד אברהים בבנגידה (Ibrahim Babangida), העתיד להעביר את השלטון לידיים אזרחיות.

מבחן הבחירות בניגריה: הליך דמוקרטי בצל מורשת רודנית

בין השנים 1999-2015 התקיימו בניגריה מספר מערכות בחירות. אשר התנהלו בהצלחה יחסית, למרות החששות החוזרים ונשנים בנוגע לקיום התהליך ולכיבוד התוצאות. זירות פוליטיות הנושאות מורשת רודנית מהותית, כמו זו הניגרית, חשודות תמיד כי הדמוקרטיה שהן מאמצות מתמקדת בתהליכים כגון בחירות, אך ערכים דמוקרטיים של ממש אינם מושרשים בהן. עדיין, קיומן של הבחירות הוא המבחן הראשון של הדמוקרטיה הניגרית, שכן הן מהוות תנאי הכרחי לקיומה של דמוקרטיה ליברלית.

את מבחן קיום הבחירות צלחה ניגריה גם ב-2015. ימי ההצבעה עברו בשקט יחסי, על אף מספר תקלות שהתעוררו במהלכם, כגון התקפה של ארגון בוקו חראם אשר הביאה למותם של כארבעים בני אדם וקשיים שנוצרו בעקבות המעבר לטכנולוגיית הצבעה חדישה. המשטרה הגבילה תנועה של כלי רכב על מנת לאפשר

נגישות קלה לקלפיות, ומשך הבחירות הוארך לשלושה ימים על מנת להתגבר על התקלות ולאפשר לציבור רחב ככל הניתן את האפשרות לבחור.¹

בסופו של דבר פורסמו תוצאות הבחירות בפומבי ובזמן, מדגם בחירות פורסם בזמן אמת, התוצאות כובדו במלואן על ידי המשתתפים, ובוחרי הוכתר כמנצח. האפשרות הניתנת בחוק הניגרי לערער על תוצאות הבחירות במהלך שלושים יום ממועד קיומן - לא נוצלה. בנאום הניצחון שלו הודה בוחרי למנהיג היוצא, לבחוריו וגם לאזרחים שתמכו במועמדים אחרים ובכך מימשו את זכותם הדמוקרטית וחזקו את התרבות הדמוקרטית של ניגריה. בוחרי שלח מסר למצביעיו, כמו גם לעולם הרחב, על חשיבות מבחן הבחירות לדמוקרטיה, שבקיומן הפרוצדוראלי עמדה ניגריה בכבוד.²

הבחירות התקיינו הן כאמור תנאי לקיומה של דמוקרטיה, אך אינן מספיקות. אפשרות החזרה לפוליטיקה של מנהיגים צבאיים לשעבר על ידי תחרות בבחירות אינה חדשה בפוליטיקה הניגרית. בבחירות של 1999, זכייתו של אובסאנג'ו בתמיכה של למעלה מ-60% מקולות המצביעים הניגרים הייתה אות ראשון לאפשרות החזרה לזירה של מנהיגים צבאיים לשעבר כדמוקרטים בהווה.

מאז שנת 2003, בוחרי עצמו התמודד בכל מערכות הבחירות, ועד לאחרונה הוא נחל כישלון בכולן. ב-2003 הוא התמודד מול רשימה ארוכה של כעשרים מתמודדים; ב-2007 הוא זכה ל-18.66% מקולות המצביעים, בעוד שהמועמד הנבחר עומרו מוסא יאראדואה (Umaru Musa Yar'Adua) זכה ב-69.60% מהקולות. בשנת 2011, המועמד הנצחי בוחרי קיבל כ-30% מקולות המצביעים, והפסיד לג'ונתן שזכה לתמיכה של 58.89%.

מחד, חזרתם של מנהיגים צבאיים שהובילו הפיכות צבאיות והפרו את כללי המשחק הדמוקרטיים בעברה של ניגריה היא תופעה המאיימת על עתידה הדמוקרטי של המדינה. מאידך, הכישלונות שנחל בוחרי במערכות בחירות חוזרות ונשנות בין השנים 2003-2015 מצביעים לא רק על התמדה, אלא גם ובעיקר על הפנמתם של כללי המשחק הדמוקרטיים. כישלונותיו לא הובילו אותו מעולם לערער על תוצאות הבחירות, ובוודאי שלא הובילו לניסיון הפיכה צבאית.

הציבור אמר את דברו

הבחירות³ של 2015 הביאו עמן שני חידושים מרכזיים. האחד, הוא האפשרות של החלפת המנהיג המכהן באמצעות בחירות, ולא באמצעים כוחניים. עד לבחירות האחרונות, ראשי המדינה סיימו את תפקידם עקב הפיכה צבאית, מוות במהלך התפקיד, פרישה מההנהגה או הימנעות מהתמודדות בבחירות.

¹ דיווח מיום הבחירות ב-28 למרץ 2015, באתר העיתון *The Independent*. נדלה ב-18 ליולי, 2015. > <http://www.independent.co.uk/news/world/africa/nigeria-election-voting-to-carry-on-into-sunday-following-boko-haram-attacks-and-technical-issues-10140858.html>

² מתוך נאום הניצחון של מוחמדו בוחרי, כפי שהופיע באתר *Vanguard* ב-29 למרץ 2015. נדלה ב-25 ליוני, 2015. > <http://www.vanguardngr.com/2015/05/read-president-buhari-inaugural-speech>

³ על דפוסי ההצבעה ניתן ללמוד באתר ועדת הבחירות העצמאית של ניגריה (INEC). נדלה ב-25 ליוני, 2015. > <http://www.inecnigeria.org/wp-content/uploads/2015/04/summary-of-results.pdf>

בסקרי האפרוברומטר, הבוחנים תפישות של אזרחי מדינות אפריקאיות כלפי סוגיות של ממשל, דמוקרטיה ותחומים אחרים, נמצא כי 74% מהמשיבים סבורים כי ניגריה לא מנוהלת באופן ראוי.⁴ במעמד הבחירות אזרחי ניגריה אמרו את דברם והדיחו את מי שלא היטיב להציג הישגים. בוחרי זכה ביותר מ-50% מהקולות והיה למנהיג האופוזיציה הראשון שהביס נשיא מכהן בניגריה.

החידוש השני בבחירות הוא שינוי בדפוסי הצבעה המסורתיים. לאורך כל שנותיה של ניגריה, ליוו את הפוליטיקה שלה דפוסי הצבעה ותמיכה על בסיס אתני, אזורי ודתי. בוחרי מגיע מהצפון המוסלמי, והוא מוכר כמי שתמך בעבר בהחלקת חוקי השריעה במדינות צפון ניגריה. כמצופה, בוחרי ומפלגת ה-APC גרפו קולות רבים במדינות הצפון, אך זכייתם במערכת הבחירות הנוכחית התאפשרה גם בשל תמיכתם של רבים בקרב אוכלוסיית אזורי דרום ניגריה הלא-מוסלמיים. ההצבעה שלא על בסיס זהות דתית, אזורית או אתנית, מהווה סמן חשוב לשינויים שבדרך.

כזכור, בתקופת שלטונו הצבאי היה בוחרי נתון לביקורתם של רבים בחברה הניגרית, ביניהם הסופר והמחזאי זוכה פרס הנובל וולה סוינקה (Wole Soyinka). בדברים שהשמיע סוינקה לאחר הבחירות האחרונות הוא קרא לאמץ את רוחו של נלסון מנדלה ו"להשאיר את העבר מאחור". הוא הוסיף כי הוא מאמין בכנות כוונותיו של בוחרי - המכה על חטא הפגיעה בזכויות אדם בעבר - וביכולתו לפעול כמנהיג אזרחי בהווה.⁵

מנהיג חדש-ישן, אתגרים חדשים-ישנים

עם היבחרו, השמיע בוחרי "קריאת הרגעה" בנאומו לציבור. הוא הבטיח את מחויבותו לדמוקרטיה וקרא לאזרחי ניגריה ולאמצעי התקשורת לפעול באורח חופשי, אך תוך גילוי פטריוטיות. בוחרי קרא להקפיד על ניהול תקין של כלכלת ניגריה, ובתוך כך הזכיר את המפלה הכלכלית של הרפובליקה השנייה, שחטאה בניהול לא עקבי ובשחיתות, והביאה אותו לעמוד בראש ההפיכה הצבאית בשנות השמונים.⁶ התלונות הקשות שהשמיע בוחרי כלפי השחיתות בניגריה בעשור האחרון, שהזרימה משאבים רבים מהכיס הציבורי אל הכיס הפרטי - מהדהדת את דרכי פעולתו בעת השלטון הצבאי, כשיזם את מדיניות ה-WAI השנויה במחלוקת.

נשאלת השאלה כיצד יתמודד בוחרי עם האתגרים החדשים-ישנים הניצבים בפני ניגריה. עם כניסתו לתפקיד ניצבות בפניו משימות כבדות משקל, ובראשן ההתמודדות עם פעילות הטרור של ארגון בוקו חראם, בעיקר במדינות צפון מזרח המדינה. פעולות הארגון מערערות את הסדר החברתי-דתי בניגריה ופוגעות בחיי אדם

⁴ נתוני סקרי האפרוברומטר (Afrobarometer), נדלה ב-25 ליוני, 2015.
< <http://afrobarometer.org/countries/nigeria-0> >

⁵ מתוך ראיון שהתפרסם ב-2 לאפריל 2015 באתר *Bloomberg Business*. נדלה ב-25 ליוני, 2015.
< <http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-04-02/nigeria-must-forgive-buhari-s-past-noble-laureate-soyinka-says> >

⁶ דיווח באתר *Daily Post* מה-23 ליוני 2015. נדלה ב-25 ליוני, 2015.
< <http://dailypost.ng/2015/06/23/buhari-tells-governors-to-be-ready-for-three-months-hardship-vows-to-recover-loots> >

ובתחושת הביטחון האישי של אזרחי המדינה. בטווח הזמן הקצר, על בוחרי להתמודד עם הקושי הצבאי והפוליטי של הלוחמה בטרור ועם ההכרח ליצירת שותפות אזורית ובינלאומית לשם כך. התמיכה הרבה שניתנה לבוחרי במדינות הצפון מחייבת אותו לנקיטת פעולות שישבו את הסדר על כנו.

לצד איום הטרור האסלאמי מן הצפון, עומדות פעולות מחאה מחתרתיות באזור הדלתא של נהר הניז'ר. לאלו משמעות גדולה מבחינה פוליטית אך גם כלכלית, בשל פעילותן באזורי הפקת הנפט, אשר מהווה את מקור ההכנסה העיקרי של ניגריה מאז שנות השבעים.⁷ מיד לאחר ההכרזה על הזכייה בנשיאות, הגיבה הבורסה הניגרית בעליות שערים, אך התגובה החיובית אינה יכולה למלא את ה"קופה הציבורית הריקה", כפי שהבהיר בוחרי לשומעיו בתיאורו את מצבה הכלכלי של ניגריה. הוא קרא לסבלנות ולאורך רוח הנדרשים כדי להתמודד עם הקשיים הכלכליים. ההכרה של בוחרי בבעיה המבנית של משק האנרגיה הניגרי, המצוי במחסור תמידי למרות היותה של ניגריה מעצמת נפט, היא הכרה חשובה המעוררת תקווה לטיפול הולם.⁸

לסיכום, מנקודות המבט הבוחנת את התנהלות הבחירות ואת דעת הקהל בניגריה, נושאות הבחירות תקווה רבה לעתידה הדמוקרטי של המדינה. השחקנים הפוליטיים השונים, המועמד המנצח ולא פחות חשוב מכך – המועמד המפסיד, הוכיחו כי הם יודעים לשחק על פי כללי המשחק הדמוקרטיים.⁹ יחד עם זאת, על סמך ניסיון העבר, ניצבים עדיין סימני שאלה אל מול סוגיית הנטייה של הצבא להתערב בפוליטיקה הניגרית ואל מול דפוס מנהיגותו של בוחרי. בנאום הניצחון שלו הכריז בוחרי: "אני שייך לכולם ואינני שייך לאיש".¹⁰ אמירה זו מותירה את שאלת אופן הנהגתו העתידי את המדינה הניגרית פתוחה לאפשרויות רבות.

ד"ר נורית השמשוני-יפה היא מדענית מדינה, חוקרת ומרצה בבית הספר לממשל וחברה, המכללה האקדמית תל אביב-יפו.

⁷ מתוך סקירת כלכלת ניגריה באתר ה-CIA. נדלה ב-18 ליוני, 2015.

< <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/ni.html> >

⁸ מתוך נאום הניצחון של מוחמדו בוחרי, כפי שהופיע באתר *Vanguard* ב-29 למרץ 2015. נדלה ב-25 ליוני, 2015.

< <http://www.vanguardngr.com/2015/05/read-president-buhari-inaugural-speech> >

⁹ דוגמה לכך ניתן למצוא בהסכם שנחתם בין בוחרי לג'ונתן טרם הבחירות, בו התחייבו לשמור על השקט הפוליטי לאחריו. 26 למרץ 2015, אתר ה-BBC. נדלה ב-18 ליוני, 2015.

< <http://www.bbc.com/news/world-africa-32065817> >

¹⁰ מתוך נאום הניצחון של מוחמדו בוחרי, כפי שהופיע באתר *Vanguard* ב-29 למרץ 2015. נדלה ב-25 ליוני, 2015.

< <http://www.vanguardngr.com/2015/05/read-president-buhari-inaugural-speech> >